عوامل پیش‌برنده و بازدارنده در استفاده از کتابخانه‌های عمومی
(مطالعهٔ موردی: کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان)

فاطمه زندیان (نویسندهٔ مسئول)
استادیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس
zandian@modares.ac.ir

عمران قربانی
کارشناس‌ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس؛ کتابدار کتابخانهٔ عمومی استان همدان
emranghorbani.2014@gmail.com

محمد حسن‌زاده
دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس
hasanzadeh@modares.ac.ir
تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۰/۰۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۰۹

چکیده

هدف: پژوهش حاضر به‌منظور بررسی موانع و مشکلات پیش روی کاربران در مراجعه و استفاده از منابع کتابخانه‌های عمومی در سال ۹۳-۱۳۹۲ انجام گرفته است.

روش: پژوهش حاضر به روش پیمایشی انجام شده است. جامعهٔ آماری، کلیهٔ کاربران کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان (بالغ بر ۲۳۱۵۳ نفر) بود و نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده انجام شد. حجم نمونه آماری ۳۸۰ نفر با استفاده از جدول کرجسی و مورگان تعیین شد. ابزار تحقیق پرسشنامهٔ محقق‌ساخته‌ای بود که پایایی آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰٫۸۶ محاسبه شد و روایی آن توسط متخصصان تأیید شد.

یافته‌ها: نتایج حاکی از آن است که بین متغیرهای مستقل «شرایط اقتصادی خوب مردم»، «تأثیر نهادهای تربیتی»، «تأثیر خانواده»، «آگاهی کتابداران»، «موقعیت مناسب کتابخانه‌ها» و «جنسیت کاربران» با متغیر وابستهٔ «میزان مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی» رابطهٔ معناداری وجود دارد و این مؤلفه‌ها به‌عنوان عوامل پیش‌برنده، برای مراجعه هرچه بیشتر کاربران به کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند. از طرفی، بین متغیرهای مستقل «دوری و نزدیکی کاربران به کتابخانه‌های عمومی»، «سطح خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی»، و «سن و تحصیلات آن‌ها» با «میزان مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی»، رابطهٔ معناداری یافت نشد.

اصالت/ارزش: ارزش پژوهش حاضر در نشان‌دادن رابطهٔ وضع اقتصادی مردم، نهادهای تربیتی، خانواده، دانش کتابداران، و موقعیت مکانی مناسب کتابخانه‌ها در افزایش مراجعه به آنهاست. بنابراین، لازم است کتابخانه‌های عمومی بیش از پیش به عواملی که تحت کنترل خویش دارد، از جمله جهت‌گیری به سمت نیازهای تربیتی خانواده‌ها و دانش کتابداران، توجه نشان دهد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه‌های عمومی، کاربران، عوامل پیش برنده، عوامل بازدارنده، استفاده از کتابخانه.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی؛ فصلنامهٔ علمی- پژوهشی؛ دورهٔ ۲۲، شمارهٔ ۳، پیاپی۸۶، پاییز ۱۳۹۵ ص ٤٥١- ٤٦٥ نمایه‌شده در ISC، SID و MagIran

Research on Information Science and Public Libraries; The Quarterly Journal of Iran Public Libraries Foundation; Vol. 22, No.3; Successive No. 86; Fall 2017; Pp. 451-465; Indexed in ISC, SID & MagIran.

مقدمه

امروزه، یکی از شاخص‌های توسعه در هر کشوری بر مبنای تولید، اشاعه و مصرف اطلاعات ارزیابی می‌شود. در جوامع دانش‌بنیان، مراکز اشاعهٔ اطلاعات از جمله کتابخانه‌ها، به‌ویژه کتابخانه های عمومی، از جایگاه بسیار مهمی برخوردار هستند، چرا که جوامعی که «دسترسی آزاد» به اطلاعات را برای تمامی شهروندان خود به خوبی فراهم می‌آورند از رشد و تولید اطلاعاتیِ بالاتری برخوردار خواهند بود (بیگدلی، ۱۳۸۸، ص ۲۹۸). تا قبل از ظهور کتابخانه های عمومی، استفاده از کتابخانه و مطالعه، محدود به طبقهٔ اشراف و دانشمند بود (مزینانی، ۱۳۸۲). همچنین، با توجه به محدودیت‌های موجود، همهٔ افراد جامعه نمی‌توانستند از کتابخانه‌ها استفاده کنند چرا که هدف این کتابخانه‌ها، ارائهٔ خدمات به تمامی گروه‌های سِنی یک جامعه نبود (کوبل[1]، ۲۰۱۰، ص ۲۹). بنابراین، افراد آگاه و باسواد جامعه اندک بود و به تبع آن، جامعه از لحاظ سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و...، پیشرفت همه‌جانبه‌ای نداشت.

به‌عنوان نمونه‌ای از کتابخانه‌های تکامل‌یافته می‌توان به کشور ژاپن اشاره کرد به‌طوری که می‌توان اذعان کرد بخشی از رشد اقتصادی ژاپن، در گروِ خدمات‌رسانی کتابخانه‌های عمومی به صنایع کوچک و تقویت فرهنگ کارآفرینی از طریق خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی است (زوارقی، ۱۳۹۱، ص ۹۸). اگرچه امروزه میزان استفاده از کتابخانه‌های عمومی نسبت به گذشته بهبود یافته است و در مقایسه با گذشته، افراد بیشتری از کتابخانه‌های عمومی استفاده می کنند اما با توجه به افزایش جمعیت، این میزان استفاده نیز بسیار اندک است. در واقع، کتابخانه‌های عمومی باید در کانون توجه سیاست‌گذاری به‌عنوان وسیله‌ای برای تضمین دسترسی عادلانه به اطلاعات، مورد توجه قرار گیرند چرا که دولت، بودجه را برای دسترسی آزاد و بدون محدودیت تمامی افراد جامعه، در اختیار کتابخانه‌های عمومی قرار می‌دهد (جو[2]، ۱۹۹۹، ص ۳۰۱).

امروزه بر خلاف گذشته، جامعهٔ کتابخانه عمومی، جامعه‌ای ناهمگن است که کلیهٔ افراد و طبقات مردم در سطوح مختلف آموزشی و سِنی به آن مراجعه می‌کنند. از این منظر، مواد و مجموعهٔ آن باید جوابگوی کلیهٔ طبقات جامعهٔ متعلق به آن باشد (سلطانی، ۱۳۷۸، ص ۲۰)

1. kobal 2 . jue

به‌طوری که رسالت یک کتابخانه پشتیبانی از رسالت سازمان یا جامعهٔ متبوع یا علاقهٔ جمعیت تحت پوشش است (باکلند[1]، ۱۳۷۹، ص۱۱). همچنین کاربران این کتابخانه‌ها نقش اصلی و حیاتی در تداوم فعالیت‌های این کتابخانه‌ها بر عهده دارند. جرج دی الیا[2] کاربران کتابخانه‌های عمومی را به شش بازار هدف شامل: افرادی که فقط کتاب را به امانت می‌گیرند، افرادی که فقط از منابع در داخل کتابخانه استفاده می‌کنند، افرادی که با بی‌علاقگی از کتابخانه استفاده می‌کنند، کاربرانی که از مجموعه زیاد استفاده می‌کنند، غیرکاربرانی که بر عدم استفاده از کتابخانه اصرار می‌کنند، و کاربران بالقوه تقسیم کرده است. هدف اصلی تمامی کتابخانه‌ها گردآوری، ذخیره‌سازی و سازمان‌دهی اطلاعات، ارائه خدمات به همهٔ انواع کاربران نامبرده است که شناخت این کاربران به لحاظ نیازهای اطلاعاتی و جمعیت‌شناختی بسیار مهم است (سینایی، ۱۳۷۸، ص۱۰). در دیدگاهی دیگر، جانسون[3] جامعهٔ کاربران کتابخانه‌ها را با سه ویژگی، شامل ویژگی‌های جمعیت‌شناختی (سن، جنسیت، سطح درآمد، گروه‌های قومی، حرفه و سطح تحصیلات)، ویژگی‌های جغرافیایی (توانایی رفت‌وآمد به یک کتابخانه، فاصله‌ای که باید برای رسیدن به یک کتابخانه طی شود، وضعیت افراد مقیم و غیرمقیم و کاربران بالقوه)؛ و ویژگی‌های جامعه‌شناختی (طبقه اجتماعی- اقتصادی، سبک زندگی، شخصیت، علایق و عقاید)، قابل شناخت دانسته است. با این تقسیم‌بندی‌ها می‌توان به مطالعاتی در داخل ایران متمرکز شد. با توجه به هزینه‌ای که نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور برای راه‌اندازی و ادارهٔ کتابخانه‌های عمومی متقبل می‌شود و از آنجا که میزان مراجعان کتابخانه‌های عمومی با انتظارات نهاد همخوانی ندارد و طبق آمارهای دقیق و رسمی تنها ۲/۷ درصد ایرانی‌ها عضو کتابخانهٔ عمومی هستند و همچنین، با توجه به سرانه مطالعه در ایران که ۱۰ دقیقه در روز است (محبوب، ۱۳۹۱، ص۱۲) بنابراین، پژوهش حاضر در صدد است تا موانعی که در سر راه مراجعان، در استفاده از کتابخانه‌های عمومی وجود دارد را شناسایی کند و مشخص نماید که چه عوامل مؤثری وجود دارد که باعث می‌شود تا کاربران کتابخانه، هرچه بیشتر به کتابخانه‌های عمومی مراجعه کنند. عوامل بازدارنده، عوامل و موانعی هستند که باعث می‌شوند تا کاربران کتابخانه‌های عمومی، کمتر به کتابخانه مراجعه کنند و عوامل پیش‌برنده، عواملی هستند که

1. Buchland 2. George D. elia 3. johson

باعث می‌شوند تا کاربران، بیشتر به کتابخانه‌های عمومی مراجعه نمایند. تقویت این عوامل باعث حضور هر چه بیشتر مردم در استفاده از کتابخانه‌های عمومی خواهد شد و در نتیجه سطح سواد و آگاهی‌های عمومی جامعه در برخورد با مسائل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و...، بالا خواهد رفت. با توجه به اینکه یکی از نویسندگان این مقاله، کتابدار یکی از کتابخانه‌های شهرستان همدان است و به مسائل کتابخانه های عمومی این شهرستان اِشراف نسبی دارد، به این دلیل، کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان برای بررسی انتخاب گردید.

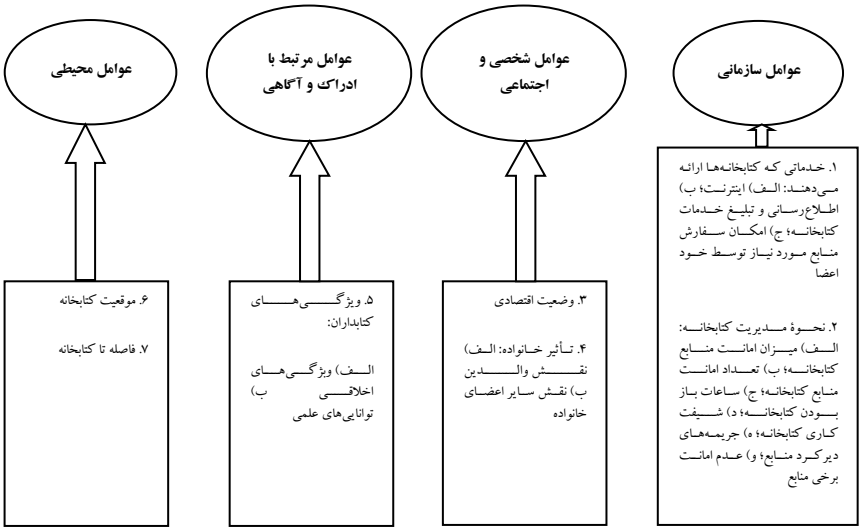
پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر در صدد است تا به پرسش‌های ذیل پاسخ گوید:

۱. آیا بین شرایط اقتصادی و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۲. آیا بین سطح خدمات کتابخانه‌های عمومی و مراجعه کاربران رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۳. آیا بین وجود نهادهای آموزشی و تربیتی مانند دانشگاه و مدرسه در اطراف کتابخانهٔ عمومی و مراجعه کاربران رابطهٔ معناداری دارد؟
۴. آیا بین دوری و نزدیکی کتابخانه و مراجعه و یا عدم مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۵. آیا بین موقعیت مکانی کتابخانه‌های عمومی و مراجعه یا عدم مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۶. آیا بین نحوهٔ مدیریت کتابخانه و مراجعه یا عدم‌مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۷. آیا بین تشویق خانواده و مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد؟
۸. آیا بین میزان دانش کتابداران و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطه معنادار وجود دارد؟

مدل مفهومی پژوهش

در این قسمت مدل مفهومی پژوهش ارائه می‌گردد که توسط کارگروهی به نام «دی سی رام[1]» با عنوان «کتابخانه برای همه[2]» انجام شده است. این کارگروه به بررسی موانع پیش روی مردم در تلاش برای استفاده از کتابخانه پرداختند که نتایج حاصل از پژوهش آن‌ها، به‌صورت مدلی که با اندکی تغییر در این پژوهش به‌کار برده شده، در ذیل آمده است:

نمودار ۱. مدل مفهومی پژوهش: عوامل مؤثر بر استفاده از کتابخانه
(منبع: دی سی رام، ۱۹۹۹؛ نقل در پیتمن و وینست[3]، ۱۳۹۲)

روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش پیمایشی انجام گرفته است. جامعهٔ آماری شامل کلیهٔ کاربران کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان، بالغ بر ۲۳۱۵۳ نفر است که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده، از میان آن‌ها ۳۸۰ نفر با استفاده از جدول کرجسی و مورگان، به‌عنوان حجم نمونه انتخاب گردید. ابزار پژوهش پرسشنامهٔ محقق‌ساخته بود که بر اساس مدل مفهومی پژوهش تهیه شد. از آنجا که طی چندین مرحله سؤالات پرسشنامه پس از بررسی‌های لازم

1. DC-ROM 2. Libraries for All 3. Pateman & Vincent

توسط استادان و کارشناسان رشته مورد بررسی قرار گرفت، در نتیجه روایی این پرسش‌نامه مورد تأیید واقع گردید و پایایی نیز آن بر اساس ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و معادل ۰٫۸۶ محاسبه شد. تعداد ۳۸۰ پرسشنامه بین کاربران کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان توزیع شد و با توجه به پیگیری‌های مکرر، ۳۲۰ پرسشنامه جمع‌آوری گردید که ۲۸۹ عدد از پرسشنامه‌ها قابلیت تحلیل را داشتند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار $SPSS_{22}$ در دو سطح توصیفی و استنباطی انجام گرفت که در سطح آمار استنباطی از آزمون‌های نرمال بودن، همبستگی و رگرسیون استفاده گردید. بخش آمار توصیفی نیز فراوانی، میانگین، انحراف معیار و جداول آماری و نمودار را شامل شد.

یافته‌ها

۲۸۹ کاربر به پرسشنامهٔ این پژوهش پاسخ دادند که خلاصه‌ای از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنان به شرح ذیل است: جنسیت ۱۵۴ نفر از پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۳۵ نفر زن بود. بیشترین تعداد پاسخ‌دهندگان این پژوهش، یعنی ۱۰۸ نفر، دارای تحصیلات کاردانی و کمترین میزان فراوانی تحصیلات نیز در تحصیلات حوزوی بود و ۲ نفر در این گروه قرار گرفتند. ۱۰۴ نفر از پاسخ‌دهندگان را دانش‌آموزان تشکیل دادند که بیشترین تعداد فراوانی را شامل شد. همچنین ۳۰ نفر از پاسخ‌دهندگان نیز بیکار بودند. ۱۱۶ نفر از گروه نمونه را کاربرانی تشکیل دادند که میانگین مطالعهٔ ماهانهٔ خود را بیش از ۲۰ ساعت انتخاب کردند. همچنین ۴۴ نفر از کاربران نیز میانگین مطالعهٔ ماهانه خود را بین ۱ تا ۵ ساعت علامت عنوان کردند که کمترین میزان مطالعه در بین افراد نمونه این پژوهش را به خود اختصاص دادند.

پرسش اول: آیا بین شرایط اقتصادی کاربران و میزان مراجعهٔ آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی، رابطهٔ معناداری وجود دارد؟

جدول۲. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین شرایط اقتصادی و مراجعه به کتابخانه‌های عمومی

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین شرایط اقتصادی و میزان مراجعه	۰٫۱۴۲	۰٫۰۱۵	۰٫۰۵

با توجه مقدار عددی ضریب همبستگی (۰/۱۴۲) می‌توان به این نتیجه دست یافت که بین متغیر شرایط اقتصادی (به‌عنوان یک متغیر مستقل) و متغیر میزان مراجعه (به‌عنوان متغیر وابسته) رابطه‌ای مستقیم وجود دارد. از طرفی با توجه به P_{value} به‌دست آمده از انجام برآورد (۰/۰۱۵)، می‌توان گفت که به‌دلیل پایین بودن این مقدار از سطح ۵ صدم، رابطهٔ بین دو متغیر معنادار است.

پرسش دوم: آیا بین سطح خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی و مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطه معنادار وجود دارد؟

جدول ۳. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین سطح خدمات و مراجعه به کتابخانه‌های عمومی

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین سطح خدمات ارائه‌شده و میزان مراجعه	۰/۰۸۸	۰/۱۳۴	۰/۰۵

با توجه به مقدار احتمال گزارش‌شده (۰/۱۳۴) می‌توان گفت که رابطه بین متغیرها معنادار نیست و از طرفی با توجه به مقدار ضریب همبستگی به‌دست آمده (۰/۰۸۸) یک همبستگی مستقیم و ضعیف، بین سطح خدمات ارائه‌شده و میزان مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی وجود دارد که از نظر آماری معنادار نیست.

پرسش سوم: آیا بین وجود نهادهای آموزشی و تربیتی، مانند دانشگاه و مدرسه در اطراف کتابخانهٔ عمومی و مراجعه کاربران رابطهٔ معنادار وجود دارد؟

جدول ۴. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین وجود نهادهای تربیتی و مراجعه به کتابخانه‌های عمومی

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین وجود نهادهای تربیتی و میزان مراجعه	۰/۱۱۹	۰/۰۴۴	۰/۰۵

با توجه به مقدار احتمال به‌دست آمده (۰/۰۴۴) می‌توان گفت که رابطهٔ معناداری بین متغیرهای مورد آزمون وجود دارد. از طرفی، با توجه به مقدار ضریب همبستگی (۰/۱۱۹)، می‌توان گفت که بین وجود نهادهای آموزشی و تربیتی و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی، همبستگی مثبت ولی نه‌چندان قوی وجود دارد.

پرسش چهارم: آیا بین دوری و نزدیکی کاربران به کتابخانه‌های عمومی و مراجعه آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی رابطه معنادار وجود دارد؟

جدول ۵. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین دوری نزدیکی کاربران به کتابخانه و مراجعهٔ آنها

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین دوری و نزدیکی و میزان مراجعه	۰٫۰۷۸	۰٫۱۸۵	۰٫۰۵

در پاسخ به پرسش چهارم پژوهش، نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که بین دوری و نزدیکی کاربران به کتابخانه‌های عمومی و مراجعه آن‌ها بدانجا، رابطهٔ معنادار وجود ندارد (P_{value}>۰٫۰۵). به عبارت دیگر، با توجه به مقدار احتمال به‌دست آمده (۰٫۱۸۵) می‌توان گفت که یک همبستگی مثبت و خیلی‌ضعیف (۰٫۰۷۸) بین دوری و نزدیکی کاربران به کتابخانه‌های عمومی و مراجعه آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی وجود دارد که از نظر آماری معنی‌دار نیست.

پرسش پنجم: آیا بین موقعیت مکانی کتابخانه‌های عمومی و مراجعه کاربران بدانجا رابطه معنادار وجود دارد؟

جدول ۶. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین موقعیت مکانی کتابخانه‌های عمومی و میزان مراجعه بدانجا

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین موقعیت مکانی و میزان مراجعه به کتابخانه	۰٫۱۲۷	۰٫۰۳۱	۰٫۰۵

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش، نتایج جدول ۶ نشان می‌دهد که بین موقعیت مکانی و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی، رابطهٔ مثبت و معنادار وجود دارد (P_{value}<۰٫۰۵). به‌عبارت دیگر، با توجه به مقدار احتمال گزارش‌شده (۰٫۰۳۱) که یک رابطهٔ مثبت معنادار بین متغیرها را نشان می‌دهد، می‌توان گفت که یک همبستگی مثبت و نه چندان قوی (۰٫۱۲۷) بین موقعیت مکانی و مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی وجود دارد.

پرسش ششم: آیا بین نحوهٔ مدیریت کتابخانه‌های عمومی و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ معنادار وجود دارد؟

جدول ۷. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین مدیریت کتابخانهٔ عمومی و میزان مراجعه بدانجا

شاخص آماری	ضریب همبستگی	مقدار آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین مدیریت کتابخانه و میزان مراجعه به کتابخانه	۰٫۱۴۳	۰٫۰۱۴	۰٫۰۵

با توجه به مقدار احتمال بین متغیرهای پرسش (۰٫۰۱۴)، یک رابطهٔ معنادار بین آنها قابل پیش‌بینی است و از طرفی با توجه به مقدار ضریب همبستگی به‌دست آمده (۰٫۱۴۳) می‌توان گفت که بین نحوهٔ مدیریت کتابخانه‌ها و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی، یک همبستگی مثبت و نه چندان قوی وجود دارد.

سؤال هفتم: آیا بین خانواده (به‌عنوان عاملی جهت تشویق افراد) و مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطه معنادار وجود دارد؟

جدول ۸. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین تشویق خانواده و مراجعه به کتابخانه‌های عمومی

شاخص آماری	ضریب همبستگی	آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین تشویق خانواده و میزان مراجعه به کتابخانه	۰٫۱۴۲	۰٫۰۱۶	۰٫۰۵

در پاسخ به سؤال هفتم پژوهش، نتایج جدول ۷ نشان داد که بین تشویق و ترغیب خانواده به مطالعه و میزان مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ معنادار و مثبت وجود دارد ($P_{value}<۰٫۰۵$). به عبارت دیگر، با توجه به معناداری رابطهٔ فوق و با توجه به مقدار ضریب همبستگی به‌دست آمده (۰٫۱۴۲)، می‌توان گفت که بین مشوق‌های خانواده و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی، رابطهٔ مثبت معنادار وجود دارد.

سؤال هشتم: آیا بین میزان دانش کتابداران و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی رابطهٔ معنادار وجود دارد؟

جدول ۹. نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین میزان دانش کتابداران و میزان مراجعه به کتابخانه

شاخص آماری	ضریب همبستگی	آلفا	سطح معناداری
رابطهٔ بین میزان دانش کتابداران و میزان مراجعه	۰٫۱۶۱	۰٫۰۰۶	۰٫۰۵

با توجه به مقدار احتمال معنادار نبودن (۰/۰۰۶) در سطح ۰/۰۵ برای این پرسش پژوهش، رابطهٔ بین دو متغیر نامبرده معنادار بوده و از طرفی با توجه به مقدار ضریب همبستگی به‌دست آمده (۰/۱۶۱) می‌توان نتیجه گرفت که بین میزان دانش کتابداران و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی، یک رابطهٔ مثبت و نه چندان قوی وجود دارد.

آزمون فرضیه

شرایط اقتصادی خوب مردم با توجه به سطح تحصیلات آن‌ها، به‌عنوان عاملی جهت حضور هرچه بیشتر آن‌ها در کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شود.

همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، بین شرایط اقتصادی کاربران و میزان مراجعه آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد (P_{value}<۰/۰۵).

جدول ۱۰. تحلیل رگرسیون میزان مراجعه به کتابخانه و سطح تحصیلات- سطح اقتصادی

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
(Constant)	۲/۰۶۵	/۲۸۷		۷/۲۰۳	/۰۰۰
میزان تحصیلات.	/۰۸۲	/۰۷۵	/۰۶٤	۱/۰۹۷	/۲۷۳
درآمد خانواده شما در کدام طیف قرار می‌گیرد؟	/۱۸٦	/۰۷۱	/۱۵۳	۲/٦۱٦	/۰۰۹

میزان مراجعه = عرض از مبدا + (بتا یک × میزان تحصیلات) + (بتا دو × شرایط اقتصادی)

با توجه به نتایج حاصل از انجام آزمون رگرسیون برای فرضیهٔ اول پژوهش، می‌توان نتیجه گرفت که متغیر میزان تحصیلات در میزان مراجعهٔ کاربران کتابخانه‌های عمومی تأثیرگذار نیست و نمی‌توان این متغیر را به عنوان یک مؤلفهٔ اثرگذار بر متغیر وابسته (میزان مراجعه) در نظر گرفت. از طرفی دیگر، متغیر شرایط اقتصادی به عنوان متغیر مستقل دیگر این معادله، دارای رابطه معنادار با متغیر وابسته است. به عبارت دیگر، در سطح اطمینان ۰/۹۵، بین متغیرهای فرضیهٔ

اول پژوهش همبستگی مثبت وجود ندارد که در این صورت فرضیه H_0، مبنی بر عدم وجود رابطه بین متغیرهای پژوهش پذیرفته شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به مؤلفه‌های مدیریت در این پژوهش که شامل امانت کتاب، ساعات کاری کتابخانه‌ها، جریمه‌های دیرکرد منابع، عدم امانت کتاب مرجع، نحوهٔ ارائه خدمات و تغییر ساعت کاری است، می‌توان گفت که با بهبود هر یک از این مؤلفه‌ها کیفیت مدیریت در کتابخانه‌های عمومی بهبود یافته و از سوی دیگر، شاهد مراجعهٔ هرچه بیشتر کاربران به کتابخانه‌های عمومی خواهیم بود. یافته‌های ملاحسینی و همکاران (۱۳۹۰) با عنوان بررسی رابطهٔ بین جریمه‌های سازمانی و رضایت مشتریان سازمان‌های خدماتی استان کرمان، پژوهش رحیمی (۱۳۹۱) با عنوان شکوفایی کتابخانه‌های عمومی در پرتو خلاقیت با معرفی الگوهای موفق از دیگر کشورها و بومی‌سازی آن‌ها، و پیتمن و وینست (۱۳۹۲) با عنوان کتابخانه‌های عمومی و عدالت اجتماعی در رابطه با مؤلفه‌های جریمه دیرکرد منابع و ساعات کاری کتابخانه‌ها، همخوانی و مطابقت دارد. نتایج حاصل از بررسی میزان ارتباط بین سطح خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌های عمومی و مراجعه کاربران به کتابخانه‌های عمومی نشان می‌دهد که نمی‌توان با اطمینان بالایی انتظار داشت که با بهبود سطح خدمات ارائه‌شده توسط کتابخانه‌ها، کاربران بیشتری به کتابخانه‌های عمومی مراجعه کنند که در این رابطه شریف‌زاده و محبوبی (۱۳۹۰) در پژوهش خود با عنوان تحلیل عاملی موانع استفادهٔ مطلوب دانشجویان از خدمات کتابخانه در دانشگاه علوم و منابع طبیعی گرگان، و تفرشی و مولوی (۱۳۹۱) در تحقیقی با عنوان مقایسهٔ دیدگاه کاربران و کتابداران کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وابسته به نهاد کتابخانه‌های عمومی دربارهٔ کیفیت خدمات کتابخانه، به نتایجی مغایر این دست یافتند به این صورت که بر اساس آن پژوهش‌ها، با افزایش خدمات کتابخانه‌ها انتظار می‌رفت کاربران بیشتری به کتابخانه‌ها مراجعه کنند. همچنین، شرایط اقتصادی مناسب کاربران می‌تواند به‌عنوان عامل مؤثری در مراجعهٔ هر چه بیشتر کاربران به کتابخانه‌های عمومی محسوب گردد که در این راستا لازم است تا تمهیدات لازم در مدیریت کتابخانه‌ها صورت گیرد. پژوهش معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۸) با عنوان بررسی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارندهٔ مطالعه در میان مراجعان

کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر، پژوهش عاصمی و همکاران (۱۳۹۱) با عنوان عوامل مؤثر بر نیازهای اطلاعاتی کاربران دبیرستانی کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد، و پژوهش سین و کیم[1] (۲۰۰۸) با موضوع موانع استفاده از کتابخانه‌های عمومی، حاکی از آن است که بین درآمد خانواده و مطالعهٔ کودکان رابطهٔ معنی‌داری وجود دارد. همچنین بر اساس یافته‌ها، ارتباط مستقیم و معناداری بین تشویق خانواده و مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی وجود دارد، یعنی هراندازه که فردی در خانواده‌ای زندگی کند که افراد خانواده اهل مطالعه بوده و مشوق مطالعه باشند، انتظار می‌رود که مراجعه به کتابخانه‌های عمومی با کیفیت و کمیت بهتری صورت گیرد که در این رابطه، نتایج پژوهش معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۸) و سالاری و همکاران هم‌راستا با این یافته است. از طرفی می‌توان گفت که هر اندازه محیط‌های آموزشی از پویایی علمی بالاتری برخوردار باشند و دانش‌آموزان و دانشجویانی که در این محیط‌های علمی مشغول به تحصیل هستند، از امکانات علمی بیشتری برخوردار شوند و تشویق به مطالعه نیز با قوت بیشتری صورت گیرد، در مطالعه و مراجعهٔ آن‌ها به کتابخانه‌های عمومی تأثیرگذار خواهد بود که در این رابطه پژوهش تقی‌پناهی و دیانی (۱۳۸۷) با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های مطالعهٔ در دانش‌آموزان ابتدایی و راهنمایی، پژوهش گورمن[2] (۱۹۹۰) با عنوان الگوی جستجوی اطلاعات و استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی، گزارش پژوهش مؤسسهٔ استیف تانگ لسن[3] آلمان و انجمن کتابخانه‌های آلمان[4] (۲۰۱۱) با موضوع موانع استفاده از کتابخانه‌های عمومی، پژوهش سین و کیم (۲۰۰۸) و پژوهش سالاری و همکاران (۱۳۹۱) به نتایجی مشابه در این رابطه دست یافتند. از طرف دیگر، نتایج حاکی از آن است که هر اندازه کتابخانه‌های عمومی از کتابداران متخصص و زبده برخوردار باشند، انتظار می‌رود که کاربران بیشتری به کتابخانه‌های عمومی مراجعه کنند. در این رابطه صافی (۱۳۷۹) در تحقیق خود با عنوان راه‌های گرایش و افزایش مطالعه در کتابخانه‌های عمومی، متخصّص نبودن بسیاری از کارکنان کتابخانه‌ها را مانعی در استفاده از کتابخانه‌های عمومی دانست. همچنین با توجه به یافته‌ها می‌توان استنباط کرد که هرچه کتابخانه‌های عمومی، به‌لحاظ موقعیت مکانی در محلی مناسب قرارگرفته باشند، انتظار می‌رود که افراد بیشتری به کتابخانه‌های عمومی مراجعه نمایند

1. Sin & Kim
2. Gorman
3. Stiftung lessen association
4. the German library association

که در این رابطه پژوهش خوشرو (۱۳۸۵) با عنوان بررسی میزان رضایت استفاده‌کنندگان از خدمات کتابخانه‌های عمومی شهر کرمان، پژوهش صافی (۱۳۷۹)، معرف‌زاده و ایرجی (۱۳۸۸) و مؤسسهٔ استیف تانگ لسن آلمان و انجمن کتابخانه‌های آلمان (۲۰۱۱)، موقعیت مکانی را عاملی مهم در مراجعهٔ کاربران به کتابخانه‌های عمومی برشمردند. در نهایت، نتایج نشان داد که شرایط اقتصادی خوب کاربران با توجه به سطح تحصیلات آن‌ها نمی‌تواند به‌عنوان عاملی مهم برای مراجعهٔ هرچه بیشتر کاربران به کتابخانه‌های عمومی محسوب شود.

پیشنهادها

با توجه به نتایج به‌دست آمده از تحلیل یافته‌های این پژوهش و نیز نکاتی که کاربران در پرسشنامهٔ پژوهش حاضر متذکر شده بودند، پیشنهادهای ذیل برای ارائه خدمات مطلوب، توسط کتابخانه‌ها و برداشته شدن موانع بر سر راه کاربران کتابخانه ارائه می‌گردد:

۱. اختصاص خدمات رایگان به کاربرانی که از لحاظ مالی در شرایط مناسبی قرار ندارند؛
۲. توجه بیشتر مراکز آموزشی به‌ویژه مدارس و دانشگاه‌ها، در امر مطالعه و تحقیق دانش‌آموزان و دانشجویان؛
۳. ساخت کتابخانه‌ها در موقعیت مکانی مناسب؛
۴. برخورداری کتابخانه از یک مدیریت قوی و کارامد؛
۵. تجدیدنظر دربارهٔ نحوه و میزان دریافت جریمه‌ها و شیفت‌های خدمات‌دهی به کاربران؛
۶. استفادهٔ رایگان از کلیه خدمات کتابخانه؛
۷. تبلیغات و اطلاع‌رسانی دربارهٔ مطالعه و معرفی منابع اطلاعاتی توسط تمامی ارگان‌ها و نهادهای ذی‌ربط؛
۸. توجه و سرمایه‌گذاری بر روی خانواده‌ها، برای پرورش کودکانی اهل مطالعه و پژوهش؛ و
۹. برخورداری کتابخانه‌ها از کتابداران متخصص به دانش کتابداری و اطلاعات عمومی و متعهد به اصول اخلاقی.

منابع

امیری، محمدرضا و مرادمند، علی (۱۳۸۶). بررسی میزان رضایت مراجعان از خدمات کتابخانهٔ مرکزی شهرستان تبریز. *علوم و فن‌آوری اطلاعات*، ۴۱ (۲۲)، ۷۶-۶۱.

باکلند، مایکل (۱۳۷۹). *کتابخانه‌های آینده*. ترجمه بابک پرتو. تهران: کتابدار.

بیگدلی، زهرا (۱۳۸۸). کتابخانه عمومی الکزار (Alcazar): کتابخانه‌ای در خدمت شهروندان. *خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی: مجموعه مقالات نشست تخصصی اداره‌کل پژوهش و آموزش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور*. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

پگی، جانسون (۱۳۸۹). *مبانی مجموعه‌سازی و مدیریت مجموعه*. ترجمهٔ محسن شمس اژه‌ای و منصور کوهی رستمی. تهران: چاپار.

پیتمن، جان و وینسنت، جان (۱۳۹۲). *کتابخانه‌های عمومی و عدالت اجتماعی*. ترجمهٔ علی حسین قاسمی. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

خوشرو، احمد (۱۳۸۵). بررسی میزان رضایت استفاده‌کنندگان از خدمات کتابخانه‌های عمومی شهر کرمان. *فصلنامهٔ کتاب*، ۱۷ (۴)، ۳۸-۲۹.

زوارقی، رسول (۱۳۹۱). بررسی نقش و جایگاه کتابخانه‌های عمومی در توسعهٔ فرهنگ کارآفرینی، *کتاب ماه اطلاعات، ارتباطات و دانش‌شناسی (کلیات)*، ۱۵ (۶)، ۱۰۱-۹۵.

سلطانی، پوری (۱۳۷۸). *خدمات فنی*. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

سینایی، علی (۱۳۷۸). *مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها. ج. ۲: سفارش و تهیه مواد کتابخانه‌ای*. تهران: سمت.

شریف‌زاده، ابوالقاسم و محبوبی، محمدرضا (۱۳۹۰). تحلیل عاملی موانع استفاده مطلوب دانشجویان از خدمات کتابخانه در دانشگاه علوم و منابع طبیعی گرگان. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۵۴ (۱۴)، ۱۵۳-۱۳۱.

صافی، قاسم (۱۳۷۹). راه‌های گرایش و افزایش مطالعه در کتابخانه‌های عمومی. *مجلهٔ کتابداری*، ۱۵ (۵)، ۲۳-۲۹.

عاصمی، عاصفه؛ زمانی، بی‌بی عشرت و میرزایی، امین (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر نیازهای اطلاعاتی کاربران دبیرستانی کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۸ (۳)، ۴۲۷-۴۴۷.

عمادخراسانی، نسرین دخت (۱۳۹۲). *خدمات عمومی کتابخانه و شیوه‌های آن*. تهران: کتابدار.

محبوب، سیامک (۱۳۹۱). کتابخانه‌های عمومی و سرانهٔ مطالعه. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۸ (۱)، ۱۱۷-۱۳۳.

مزینانی، علی (۱۳۸۲). *کتابخانه و کتابداری*. تهران: سمت.

معرف‌زاده، عبدالحمید و ایرجی، شهرزاد (۱۳۸۸). بررسی عوامل ترغیب‌کننده و بازدارندهٔ مطالعه در میان مراجعان کتابخانه‌های عمومی شهرستان ماهشهر. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۱۶ (۱)، ۱۴۳-۱۷۰.

References

Cumbria County Council (1998). *Not Just Turning Over a New Leaf: What the Public Think about Libraries*. Retrieved november 5, 2014, from: http://www.cumbria.gov.uk/briefings

Dean, K. J.; Christie, M. K.; Magpantay, J. A.; Lance, K. C. & Seidl A. M. (1999). Using Public Libraries to Provide Technology Access for Individuals in Poverty: A Nationwide Analysis of Library Market Areas Using a Geographic Information System. *Library &Information Science Research*, 21(3), 299-325.

Gorman, G. E. (1990). Pattern of Information Seeking and Library Use by Theologians in Seven Adelaide Theologians Colleges. *Australian Academic & Research Libraries*, 21 (3), 137-156.

Kobal, M. (2010).What Is the Public Library. *Narodna in Univerzitetna*, 54 (2), 39-58.

Lubanz, J. (1971). Non-Use of an Academic Library. *College and Research Libraries*, 32 (5), 362-367.

Sin, S. C. J. & Kim, K. S. (2008). Use and Non-Use of Public Libraries in the Information Age: A Logistic Regression Analysis of Household Characteristics and Library Services Variables. *Library & Information Science Research*, 30 (3), 207-220.

Stiftung Lesen and the German Library Association (2011). *Non-Use of Public Libraries in Germany*. retrieved March 7, 2014, from: http://www.euread.com/organisations /research/nonuse of public libraries in germany.

Mandel, L. H.; Bishop, B. W.; McClure, C. R.; Bertot, J. C. & Jaeger, P. T. (2010). Broadband for Public Libraries: Importance, Issues, and Research Needs. *Government Information Quarterly*, 27 (3), 280-291.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

زندیان، فاطمه؛ قربانی، عمران و حسن‌زاده، محمد (۱۳۹۵). عوامل پیش‌برنده و بازدارنده در استفاده از کتابخانه‌های عمومی (مطالعهٔ موردی: کتابخانه‌های عمومی شهرستان همدان). *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۲ (۳)، ۴۵۱-۴۶۵.